

Betalingsformidling

Oslo, mai 1989

Rapport 1988

Årsrapport 1988
fra
Intern arbeidsgruppe
for betalingsformidling

Oslo, mai 1989

INNHOLDSFORTEGNELSE

	side
1. INNLEDNING.....	1
2. NORGES BANKS OPPGAVER I BETALINGSFORMIDLINGEN.....	2
2.1 Oppgaver og ansvar i betalingsformidling.....	2
2.2 Intern arbeidsgruppe for betalingsformidling.....	2
2.3 Kontaktutvalget for Betalingsformidling.....	3
2.4 Sedler- og mynt, produksjon og distribusjon.....	5
2.5 Arbeidet med nye lovregler i betalingsformidlingen.....	8
2.6 Norges Bank som statens bankforbindelse.....	10
2.7 Avregningen av sjekker fra Postverket.....	11
2.8 Avvikling av Oslo Bankavregningskontor.....	12
3. VIKTIGE UTVIKLINGSTREKK I BETALINGSFORMIDLINGEN.....	14
3.1 Hovedtrekk.....	14
3.2 Minibank, EFTPOS og betalingskort.....	15
3.3 Sjekk.....	17
3.4 Bankgiro.....	18
3.5 Postgiro.....	19
3.6 Internasjonale betalingskort.....	20
3.7 Sedler og mynt.....	22
3.8 Swift.....	27
4. VIKTIGE HENDELSER I BETALINGSFORMIDLINGEN 1988.....	28
4.1 Omlegging av bankenes gebyr og valuteringspraksis.....	28
4.2 Kostnader i betalingsformidlingen.....	29
4.3 Samordning av bank- og postgiro, fellesblankettløsning.....	29
4.4 Elektronisk betalingsformidling i varehandelen.....	32
5. UTVIKLINGEN I EF-REGELVERKET OM BETALINGSFORMIDLING.....	34

1. INNLEDNING

Flere av de betalingsformidlende institusjoner i Norge har fått svekket sin økonomi både i 1987 og 1988. Mange banker har hatt store tap og derved redusert lønnsomhet og soliditet. Postverkets økonomi er også blitt svekket de to siste år, blant annet som følge av lavere rente på kontolån til staten og økning i kostnadsnivået.

På grunn av den endrede økonomiske situasjon har bankene og Postverket i betydelig grad revurdert sin kostnadsstruktur. En stor del av bankenes og Postverkets kostnader knytter seg til betalingsformidling. Mye oppmerksomhet har derfor vært viet tiltak for å redusere kostnadene, eventuelt øke inntektene i betalingsformidlingen. Nye teknologiske muligheter og samarbeidsløsninger er i denne sammenheng blitt vurdert.

Norske forretnings- og sparebanker har over tid utviklet samarbeidsløsninger som gjør at vi langt på vei har et integrert og samordnet betalingssystem. Det kan i denne sammenheng blant annet vises til samarbeid om et felles girosystem (BBS), sjekk og minibanksystem samt opprettelse og bruk av felles datasentraler. Bankene har i stor grad utviklet felles standarder og infrastruktur i betalingsformidlingen.

De tekniske samarbeidsløsninger og metoder for avregning og dataregistrering som eksisterer i dag vil kunne bli endret, dels som følge av mer rasjonelle og kostnadseffektive metoder, men også som følge av individuelle markedsoverveielser. Norges Bank legger vekt på at den integrerte infrastruktur i de norske betalingssystemene opprettholdes og videreutvikles. Norges Bank følger derfor nøye med i utviklingen på dette området.

Som et ledd i Norges Banks arbeid i betalingsformidlingen ble Intern arbeidsgruppe for betalingsformidling opprettet i 1986 med sikte på en koordinering av sentralbankens arbeid på dette området. Hvert år skal denne arbeidsgruppen avgi en årsrapport for betalingsformidling.

I denne rapporten vil man presentere utviklingen for de viktigste typer betalingsmidler samt redegjøre for enkelte viktige hendelser i betalingsformidlingen i Norge i 1988. Eventuelle spørsmål kan rettes til Dag-Inge Flatraaker tlf. 02/316289.

2. NORGES BANKS OPPGAVER I BETALINGSFORMIDLINGEN

2.1 Oppgaver og ansvar i betalingsformidlingen

I den nye lov om Norges Bank, som ble effektiv 24. mai 1985, heter det bl.a. at sentralbanken skal fremme et effektivt betalingssystem. I lys av dette har Norges Bank gradvis trappet opp sitt engasjement innen betalingsformidlingsområdet. Dette er ikke minst tilfelle på det kunderettede området, der tjenestetilbud overfor bankens kunder, herunder staten og bankene, er i ferd med å videreutvikles.

Norges Banks betalingsformidlingsoppgaver kan skilles i produktionsrettede, kunderettede og politikkrettede oppgaver. For nærmere beskrivelse av organiseringen av dette arbeidet i Norges Bank henvises til årsrapporten for 1987 fra Intern arbeidsgruppe for betalingsformidling.

2.2 Intern arbeidsgruppe for betalingsformidling

Intern arbeidsgruppe for betalingsformidling har i 1988 avholdt 5 møter.

Finansmarkedsavdelingen (FIM), Bankstaben (BAST), Markedsoperasjonsavdelingen (MOA), Utredningsavdelingen (UTA), Sekretariats- og rettsavdelingen (SIRA) og Teknologivdelingen (TEKNO) er representert i utvalget.

Arbeidsgruppens viktigste funksjon har vært utveksling av intern informasjon om betalingsformidlingsspørsmål og å sikre en koor-

dinering av de ulike aktiviteter i Norges Bank. Arbeidsgruppen har i noen grad vært et organ for forberedelse av saker til Kontaktutvalget for betalingsformidling.

En rekke spørsmål har vært drøftet, og av viktige saker kan blant annet nevnes:

- Utviklingen innen elektronisk betalingsformidling i varehandelen, EFTPOS.
- Kostnads- og inntektsforholdene i betalingsformidlingen.
- Vurderinger knyttet til en eventuell utvikling av et sentralt automatisk betalings- og avregningssystem for betalingsformidlingen i Norge.
- Seddel- og myntsituasjonen i Norge.
- Lovreguleringsspørsmål i betalingsformidlingen, herunder den kortbaserte del av betalingsformidlingen.
- Avregningspraksis mellom Norges Bank og Postgiro, herunder Postgiros disponeringsadgang og rentebetingelse for innskudd på konti i Norges Bank, samt bankens avregningspraksis for mottak av sjekker fra Postverket.
- Utviklingen mot gebyrbelagte tjenester i Norges Bank. Nye tjenester overfor kunder.
- Norges Banks rolle som statens bankforbindelse, Videreutvikling av bankens tjentestetilbud overfor staten.

2.3 Kontaktutvalget for Betalingsformidling

Kontaktutvalget for betalingsformidling, som ble etablert i januar 1986, har avholdt 3 møter i 1988. Det vises forøvrig til årsrapporten for 1987 om bakgrunnen for å etablere dette utvalget.

Ved utgangen av 1988 var følgende institusjoner representert i Kontaktutvalget for Betalingsformidling.

Norges Bank
Den norske Bankforening
Sparebankforeningen i Norge
Norges Handelsstands Forbund
Postdirektoratet (Postgiro og Postsparebanken)
Finansieringsselskapenes Forening
Forbrukerrådet
Datatilsynet
Kredittilsynet
Teledirektoratet

Sentralbanksjefen er utvalgets leder, mens
Finansmarkedsavdelingen er tillagt sekretariatsfunksjonen.

Erfaringene så langt er at Kontaktutvalget er et nyttig organ for
gjensidig utveksling av informasjon og synspunkter på sentrale
spørsmål innen betalingsformidlingen. Norges Bank har i tillegg
til møtene i Kontaktutvalget bilaterale kontakter med for-
skjellige aktører som deltar i betalingsystemene.

Blant annet følgende saker har vært reist i Kontaktutvalget i
1988.

- Utviklingen innen elektronisk betalingsformidling i varehan-
delen, EFTPOS.
- Kostnadsforholdene i betalingsformidlingen.
- Sikkerhetsspørsmål og ansvarsregler vedrørende bruk og misbruk
av kort.
- Seddel- og myntsituasjonen.
- Samordning av bankgiro og postgiro.
- Spørsmål vedrørende pris- og konkurranseforholdene i
betalingsformidlingen.
- Bankenes valuteringsregler, floatdager.

2.4 Sedler- og mynt, produksjon og distribusjon.

2.4.1 Tilbaketrekning av betalingsmidler

I medhold av § 12 i den tidligere lov om Norges Bank kunne sentralbanken sette sedler av en viss sort ut av omløp. Derimot inneholdt loven ingen bestemmelse som begrenset bankens plikt til fortsatt innløsning av sedler som ikke lenger var tvungent betalingsmiddel. Krav om slik innløsning vil måtte imøtekommes i ubegrenset tid.

I §15 i lov nr. 28 av 24. mai 1985 (lov om Norges Bank og pengevesenet) er det fastlagt en foreldelsesfrist for sentralbankens innløsningsplikt for sedler og mynter som ved forskrift settes ut av omløp. De vil fortsatt være tvungne betalingsmidler i ett år etter at kunngjøring om tilbaketrekking har funnet sted. Norges Bank fritas for plikten til å innløse slike sedler og mynter ti år etter fristens utløp, dvs. elleve år etter at kunngjøringen har funnet sted. Etter utløpet av ti-årsfristen vil det være opp til sentralbanken ut fra vanlige rimelighetsbetraktninger å vurdere om slike sedler eller mynter skal innløses. Gamle utgaver av sedler og mynt er for lengst forsvunnet fra vanlig sirkulasjon, og vedtaket om tilbaketrekking kan ikke sees å få praktiske ulemper for almenheten.

Med hjemmel i den nye lov om Norges Bank gikk sentralbanken inn for en opprydding angående gamle seddel- og myntutgaver og bankens fremtidige innløsningsplikt. Det ble i 1988 bestemt at alle seddelutgaver som etter 1945 er erstattet med nye eller med mynter av samme pålydende verdi, tas ut av omløp med en avviklingsfrist på ett år og en innløsningsplikt for banken i ti år.

Forskriftene om dette ble gitt 17. juli 1988 og trådte i kraft straks.

2.4.2 Nye seddelutgaver

Dagens seddelrekke består av fire valører. 50- og 100-kronesedlene tilhører utgave VI, som er siste utgave. Nåværende 1000-kroneseddel tilhører forrige utgave, men vil bli skiftet ut i 1990. Hva utseende og format angår vil den tilsvare de to øvrige sedler i utgave VI.

Det er nå tatt endelig standpunkt til en fornyelse av den sirkulerende 500-kroneseddel, som tilhører forrige utgave. Dens andel av seddelomløpet utgjør bare 3 %, og hittil har den ikke vært noen bruksseddel. Bruken av kontantautomater kan tenkes å endre dette forhold.

De fleste kontantautomater i Norge mates bare med 100-kronesedler. Det fører med seg et stort behov for denne valør. Siden lagringskapasiteten i automatene er begrenset, har de lett for å gå tomme, særlig på søn- og helligdager. I andre land er det utbredt med automater som mates med minst to valører, eksempelvis i Sverige, med 100- og 500-kronesedler. En eventuell modifisering av de norske kontantautomatene slik at de kan mates med både 100- og 500-kronesedler, vil redusere antall sedler som etterspørres.

2.4.3 Den Kongelige Mynt

Produksjonen ved Den Kongelige Mynt er lagt om. Fra å prege mynt med basis i råvarer som ble bearbeidet frem til det ferdige produkt, er produksjonen nå basert på innkjøpt halvfabrikata. I tillegg er det skjedd en delvis vridning av produksjonen fra sirkulasjonsmynt til fremstilling av medaljer og av samlermynt av spesialkvalitet. Bakgrunnen for dette er at behovet for tilførsel av sirkulasjonsmynt i flere år har vært avtagende. Den tilførsel som trenges for å holde sirkulasjonen vedlike er, med unntak for 10-ørene som fortsatt forsvinner, meget begrenset.

For produksjonen av samlermynt og medaljer er det lagt til grunn særskilte lønnsomhetskrav. Den første mynt i spesialkvalitet vil bli distribuert våren 1989 til minne om 175-årsdagen for Grunnloven, 17. mai 1989. Opplaget er på 100.000 stk, hvorav 15.000 med "speilglans". Videre foreligger foreløpige planer om et myntprogram i forbindelse med Lillehammer OL 1994.

2.4.4 Gebyrlagte tjenester

Norges Bank vil som sentralbank dekke omsetningslivets behov for sedler og mynt. Dette er gebyrfrie tjenester som banken er pålagt å utføre i henhold til loven.

Særlig fra bankvesenets side har det etterhvert vokst frem et behov for ekstratjenester. Dette har ført til at Norges Bank nå ser på en utvidelse av tjenestespekteret for sedler og mynt som et satsningsområde.

Banken har et spesielt ansvar for å fremme en effektiv kontant betalingsformidling. For å oppnå dette har sentralbanken trukket opp en handlingsplan. Denne fastlegger bl.a. retningslinjer for hva som er gratistjenester og hvilke tjenester som det vil bli krevet gebyr for.

I denne forbindelse er det vedtatt et gebyrsystem for seddel- og myntbehandling. Gebyrsystemet åpner også adgang til å tilby tjenester utover de tradisjonelle tjenester Norges Bank har ytt. Norges Bank søker med dette å få til en effektiv arbeidsdeling mellom aktørene.

Tjenestene er som følger:

Gebyrfrie tjenester

- a) Innlevering: - all innlevering i standardforpakning
- b) Utlevering: - sedler av vanlig kvalitet
 - all utlevering av sedler og mynt i standardforpakning

Gebyrlagte faste tjenester

- a) Utlevering - sedler av spesiell god kvalitet.
Denne type sedler tilfredsstiller bankenes krav til sedler som kan benyttes i kontantautomater.
 - mynt pakket i rull.

Gebyrlagte ekstratjenester

- a) Avtalte ekstratjenester som er forutsatt å gi full kostnadsdekning. Eksempler på slike tjenester er:
- behandling av nattsafe
 - myntsortering
 - inn- og utlevering utover standardforpakning

Hittil har ekstratjenestene stort sett omfattet behandling av sedler og mynt i tilknytning til nattsafe-oppdrag. Det er særlig bankvesenet som har benyttet seg av Norges Banks tilbud om å utføre oppgaver som til nå ikke har vært betraktet som en funksjon for sentralbanken.

Et nært samarbeid med Postverket og bankvesenet er en forutsetning for at Norges Bank skal kunne kartlegge behovet for ekstratjenester og fange opp endringer i etterspørselen. Utviklingen så langt viser at det er stor interesse både i Postverket og bankvesenet for å få istand en arbeidsdeling med Norges Bank.

Det foreligger planer om å utvikle en spesialforpakning for sedler beregnet for kontantautomater. Likeledes arbeides det med å komme til enighet om nye bestillingsrutiner, hvor bruk av telefax vil bety en forenkling. Vi ser også konturene av en utvikling med større direkte kontakt mellom Norges Bank og bankenes filialnett.

2.5 Arbeidet med nye lovregler i betalingsformidlingen

Innen den kortbaserte delen av betalingsformidlingen er det i løpet av de senere år kommet flere forslag om å foreta en bred gjennomgang av regelverket.

Dels har dette vært begrunnet i et generelt ønske om å få vurdert behovet for et mer enhetlig hjemmelsgrunnlag for en rettslig regulering av ansvar og risiko knyttet til kortbruk. Sivilrettslige regler angående forbrukervern har også stått sentralt.

Videre har det vært pekt på den usikkerhet som synes å være til stede når det gjelder grenseoppgang og praktisering av de ulike regler for henholdsvis debet- og kredittkort. Offentlighetsrettslige regler for banklovgivningen og samordning av disse har også vært fremme i debatten.

Spørsmål om lovutredning, herunder mandat og sammensetning har vært vurdert i Kontaktutvalget for betalingsformidling.

Norges Bank har i brev til Finansdepartementet av 10.10.88 anmodet departementet om å ta initiativ til at det blir satt i gang en bred lovutredning for den kortbaserte delen av betalingsformidlingen. Videre ønsket Norges Bank at forslag til mandat og sammensetning skulle legges frem for kontaktutvalget til uttalelse.

Finans- og Justisdepartementet samarbeider nå om å få oppnevnt et utvalg, den såkalte Banklovkommisjonens. Regler for kortbasert betalingsformidling vil bli en del av mandatet.

De senere års utvikling innen betalingsformidlingen har avdekket behov for en rettslig vurdering av en rekke problemstillinger innen betalingsformidlingen. I lys av dette har Norges Bank i økende grad engasjert seg i arbeidet med å gjennomgå rettsforholdene i betalingsformidlingen.

Førsteamanuensis ved Institutt for Rettsinformatikk, Olav Torvund, søkte i mai måned 1988 Norges Bank om faglig og økonomisk støtte til et større prosjekt om rettslige spørsmål vedrørende betalingsformidling. Som bakgrunn for søknaden ble det pekt på sentralbankens formelle og reelle ansvar for en effektiv betalingsformidling og at Norges Banks virksomhet innen dette området er av meget stor interesse for Torvunds arbeid. Prosjektet gjennomføres innenfor doktorgradsprogrammet ved Det juridiske Fakultet med professor dr. juris. Carsten Smith som faglig veileder. Arbeidet har i 1988 vært konsentrert om en samlet beskrivelse av de ulike systemene innen betalingsformidlingen. Deretter skal det foretas en bred rettslig analyse av betalingsformidlingen.

Norges Bank fant på denne bakgrunn å ville yte økonomisk støtte og har etablert en faglig støttegruppe for prosjektet. Norges Banks støttegruppe har ytt bistand og formidlet kontakt i forbindelse med Torvunds gjennomgang og beskrivelse av betalingsformidlingssystemene nasjonalt og internasjonalt. Hovedvekten er lagt på clearingssystemene. Rettslige aspekter knyttet til betalingsstransaksjoner nasjonalt og internasjonalt er diskutert med professor Goode, som leder Centre for Commercial Law Studies i London. Senteret regnes blant de fremste i Europa når det gjelder juridiske bidrag til feltet elektronisk betalingsformidling.

2.6 Norges Bank som statens bankforbindelse

Finansdepartementet igangsatte i 1987 et arbeid for å vurdere statens økonomiforvaltning. Av spesiell interesse var det å kartlegge betalingsstrømmene i staten, herunder skattebetalingsordningene og Norges Banks rolle som statens hovedbankforbindelse. Skattebetalingsordningene medfører at bankene og Postgiro årlig blir subsidiert av staten med store beløp, og har i stor grad vært uendret selv om rammebetingelsene ellers har gjennomgått store endringer.

På Norges Banks strategikonferanse våren 1988 ble oppgaven som statens bankforbindelse tatt inn i bankens handlingsplan og arbeidet startet opp i august 1988. Dette arbeidet skjer i samarbeid med Finansdepartementet. Man vil kartlegge de tjenester innen økonomiforvaltningen som staten har behov for og der Norges Bank kan spille en rolle. Blant annet følgende forhold vil bli vektlagt.

- Gjennomføring av utbetalings- og innbetalingstransaksjoner i tråd med beslutninger fattet av kompetente organer.
- Forvaltning av likvide beholdninger.

- Utbetaling og overvåking av andre aktive beholdninger som utlån og kapitalinnskudd.
- Betjening av gjeldsposter.

Norges Bank ønsker blant annet å utvikle et Cash-managementsystem som bedre kan ivareta statens behov for effektiv økonomiforvaltning. Det vil i denne sammenheng være nødvendig å foreta en total gjennomgang av tilbudet av tjenester overfor ulike statlige kundegrupper.

Statsbedriftene, som har en forretningsmessig orientering av sin virksomhet, er i økende grad opptatt av de tjenester deres bankforbindelser kan yte og til hvilken pris. Disse kundene vil være opptatt av totaltilbudet og ikke bare enkelttjenester. Disse kundene betaler gebyrer på de tjenestene som de benytter Norges Bank til, men får ikke renter. Det vil i denne sammenheng bli vurdert i hvilken grad man skal gi disse kunder mer normale bankvilkår, herunder renter på innskudd.

2.7 Avregning av sjekker for Postverket og Postgirokontoret

Norges Bank avregner store mengder sjekker trukket på forretnings- og sparebanker for Postverket og Postgirokontoret, dvs. sjekker levert på postkontorer/Postgiro.

Postgirokontoret har tidligere bare sendt en del av sine sjekker til Norges Bank for avregning ved Oslo Bankavregningskontor. De øvrige sjekkene fra Postgiro har blitt avregnet i Sparebanken ABC. Ved nedleggelse av Bankavregningskontoret 1. februar 1989 endret sam tidig Postgirokontoret sine rutiner slik at alle sjekker ble avregnet gjennom Norges Bank, men med direkte innsending av sjekker til IDA.

Innsending av sjekker til avregning har tradisjonelt foregått ved at sjekkene er sendt inn til Norges Bank for behandling før videre oversendelse til Integrert Databehandling A/S (IDA) som avregningssentral. Fra 1. oktober 1988 inngikk Norges Bank, Oslo

avdeling, og Postdirektoratet på vegne av Postverket en avtale om prøveordning med direkte innsendelse av sjekker til IDA. Prøveordningen innebærer at alle postkontorer i Oslo tilknyttet Oslo Postdistrikt sender sjekker direkte til IDA. Remissebrevet, som viser verdiene som er oversent IDA, sendes Oslo avdeling i Norges Bank for bokføring og kontroll. Ordningen medfører at Postverket får sine sjekkinnskudd valutert konto en dag tidligere enn etter gammel ordning. Da Postgirokontoret endret sine avregnings-rutiner, var også en av betingelsene at prøveavtalen med direkte innsending av sjekker til IDA ble permanent. De sjekkene som blir levert og avregnet hos IDA før kl. 12.00 hver dag gir valuterings samme dag.

2.8 Nedleggelse av Oslo Bankavregningskontor

Oslo Bankavregningskontor ble stiftet i 1898. Kontoret ble opprettet av en rekke Oslo-banker for å avregne "På avregningskontoret trukne eller hos dem betalbare sjekker, anvisninger, veksler eller girooverførslar".

Norges Bank har siden opprettelsen administrert ordningen for medlemmene, det vil si foretatt oppgjør med belastning/godskrift i Norges Banks lokaler hver dag kl. 12.00. Hovedfordelen ved avregningen har vært at bankene har fått kredit samme dag for sjekker trukket på andre banker.

Etter at IDA-avregningen ble stiftet, ble den vesentligste delen av sjekkene avregnet der. Det bør nevnes at også Sparebanken ABC avregnet en betydelig mengde sjekker for sparebankene.

Oslo Bankavregningskontor ble vurdert nedlagt i 1981. Medlemsbankene fant imidlertid kontorets virksomhet så fordelaktig at de ikke ønsket det nedlagt.

I desember 1988 meddelte Sparebanken ABC at de med virkning fra 1. februar 1989 ønsket å melde seg ut av Avregningskontoret. Denne utmeldelsen, sammen med utviklingen innen elektronisk betalingsformidling som i dag gjør det mulig for bankene å

"fullregistrere" direkte i sine datasystemer mot andre banker, førte til at Norges Bank, Oslo avdeling, forespurte medlemsbankene om hensiktsmessigheten av videre drift av Oslo Bankavregningskontor.

På dette tidspunkt besto medlemsbankene av: Bergen Bank, Fokus Bank, Christiania Bank og Kreditkasse, Den Norske Creditbank, Sparebanken ABC, Kjøbmansbanken, Oslo Handelsbank, Samvirkebanken og Norges Bank.

Alle bankene - unntatt en - var enige i at behovet for Avregningskontoret ikke lenger var til stede. Oslo Bankavregningskontor ble derfor nedlagt 1. februar 1989.

3. VIKTIGE UTVIKLINGSTREKK I BETALINGSFORMIDLINGEN

3.1 Hovedtrekk

Betalingsformidlingen i Norge er ved siden av sedler og mynt stadig dominert av sjekk- og girosystemene. Disse papirbaserte tjenestene har en dominerende stilling både hva angår antall transaksjoner og omsetning, men er i ferd med å tape markedsandeler til de elektroniske betalingstjenester. De viktigste elektroniske betalingstjenester er Direkte Remittering, Autogiro, EFTPOS-transaksjoner i butikker og bensinstasjoner samt minibankuttak.

Nedenfor gis det en oversikt over volumet for de viktigste typer betalingstransaksjoner for året 1988.

TABELL 3.1.1 SENTRALE BETALINGSFORMIDLINGSINDIKATORER 1988

Betalingsmåte	Transaksjoner Volum	Mill. %	Omsetning Volum	Milliard kr %
Sjekk	72,2	(18,2)	419,0	(11,1)
Bankgiro blanketter	111,5	(28,1)	830,0	(22,0)
Bankgiro elektronisk	28,2	(7,1)	244,2	(6,5)
Postgiro blanketter	129,1	(32,4)	2 249,4	(59,7)
Minibank	42,4	(10,7)	27,7	(0,7)
EFTPOS 1) bensin	11,0	(2,7)	1,9	(0,1)
EFTPOS 1) annen handel	3,1	(0,8)	0,9	(0,0)
SUM	397,5	(100)	3 767,1	(100)

Kilde: Norges Bank, Integrert databehandling A/S (IDA), Bankenes Betalingsentral (BBS), Fellesdata A/S, Bankforeningen, Sparebankforeningen.

1) EFTPOS: Electronic Funds Transfer at Point of Sale.

3.2 Minibanker, EFTPOS og betalingskort

Antall minibanker har økt jevnt de senere år til om lag 1645 enheter ved utgangen av 1988. Netto tilvekst i 1988 var på ca. 365 enheter. I alt ble det utført 42,4, mill. transaksjoner med en samlet omsetning på 27,7 milliarder kr. Ved å anta at det i 1988 var utplassert gjennomsnittlig 1462 minibanker beløper antall transaksjoner og omsetning pr. terminal seg til henholdsvis 29 000 uttak og 18,95 mill.kr. Gjennomsnittlig beløp pr. minibankuttak var således 653 kr. Tallene viser videre at det pr. minibank i løpet av et døgn gjøres gjennomsnittlig ca. ett uttak hvert 18 minutt.

Antall bankutstedte kort aktivisert til minibanker var ved utgangen av 1988 nærmere 1,55 millioner, dvs. en økning på nærmere 350 000 kort gjennom året. Sparebankenes markedsandel utgjorde ca. 57% av dette.

Totalt utgjorde bankenes kortmasse ca. 1,81 mill. kort, med svak overvekt for sparebankene.

Antall EFTPOS-transaksjoner i bensinstasjonsnettlet økte i antall fra ca. 9 mill. i 1987 til ca. 11 mill. i 1988. Det ble i 1988 omsatt for ca. 1,89 milliarder kr. gjennom bensinstasjonssystemet ved bruk av bankkort. Sparebankenes markedsandel utgjør ca. 60% hva angår transaksjoner og omsetning.

Utplassering av EFTPOS-terminaler i varehandelen har i 1988 gått senere enn forventet. Ved utgangen av 1988 var det utplassert i alt 4842 terminaler i varehandelen (eksklusive bensinstasjoner), men omsetning og transaksjonsnivå var beskjedent. I alt ble det omsatt for ca. 0,9 milliarder kr. og utført ca. 3,2 mill. transaksjoner i EFTPOS-systemene i 1988, noe som viser at EFTPOS stadig er i en innkjøringsfase. Sparebankene har i dag en dominerende markedsandel. Ved at terminalene gjøres mer brukervennlige og at publikum vender seg til å benytte systemet, kan det forventes betydelig økning i transaksjoner og omsetningsvolum i årene fremover.

Som det fremgår av tabell 3.2.1 er minibanksystemet stadig det dominerende system for bruk av bankkort. Bruk av bankkort på bensinstasjoner har nådd et relativt høyt nivå og er stadig økende. EFTPOS-utviklingen i den øvrige varehandel er imidlertid i startfasen, men har et betydelig vekstpotensiale i tiden fremover.

Nedenfor presenteres sentrale kjennetegn for bankenes kortbaserte elektroniske betalingsformidling i 1988.

Tabell 3.2.1 KORTBASERT ELEKTRONISK BETALINGSFORMIDLING 1988

	Totalt banker		Forretnings- banker		Sparebanker	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Antall bankutstedte kort (1 000)	1 807	(100)	863	(48)	944	(52)
- herav som kan benyttes i minibank	1 542	(100)	660	(43)	882	(57)
- herav Smartkort (m/chip)	350	(100)	350	(100)	0	(0)
- herav T/E kort 1)	443	(100)	160	(36)	283	(64)
- herav kredittkort	19	(100)	0	(0)	19	(100)
Minibanker						
- Antall installasjoner	1 645	(100)	805	(49)	840	(51)
- Antall transaksjoner (Mill.)	42,4	(100)	14,5	(34)	27,9	(66)
- Omsetning (Mill.kr.)	27 700	(100)	10 000	(36)	17 700	(64)
EFTPOS-butikker						
- Antall installasjoner	4 842	(100)	1 472	(30)	3 370	(70)
- Antall transaksjoner (Mill.)	3,2	(100)	0,8	(25)	2,4	(75)
- Omsetning (Mill.kr.)	937	(100)	291	(31)	646	(69)
EFT-bensinstasjoner						
- Antall stasjoner	1 226	(100)	590	(48)	636	(52)
- Antall transaksjoner (Mill.)	11,0	(100)	4,4	(40)	6,6	(60)
- Omsetning (Mill.kr.)	1 890	(100)	740	(39)	1 150	(61)

Kilde: Norges Bank, Integriert Databehandling A/S (IDA), Bankenes Betalings-sentral (BBS), Fellesdata A/S, Bankforeningen, Sparebankforeningen.

1) T/E-kort: Internasjonalt betalingskort (Travel and Entertainment).

3.3 Sjekk

Sjekkbruken i Norge viser fortsatt nedgang. Antall trukne sjekker på banker var i 1988 ca.72,2 mill. stk., noe som tilsvarte en omsetning på 419 milliarder kr.

Siden innføringen av lønnskontoordningen i 1960-årene og frem til 1984 viste sjekkbruken en jevn vekst. I 1984 passerte antall sjekker trukket på banker 100 mill. stk. Deretter har sjekkbruken gått ned. Nedgangen siden 1984 har sammenheng med introduksjon av gebyrer, økt antall minibanker og i en viss grad utviklingen innen betalingskort- og kredittkortmarkedet.

En eventuell videre nedgang i bruk av sjekk vil avhenge av utviklingen i gebyrene og av alternative betalingstjenester. Spesielt EFTPOS-utviklingen vil i denne sammenheng være av betydning. Skal sjekkbruken erstattes av elektroniske betalingstjenester må brukerne av sjekksystemene både tilvenne seg ny teknologi og ha fordeler av dette. Dette nødvendiggjør større brukervennlighet og mer bruk av differensiert gebyrsetting.

Nedenfor presenteres noen sentrale kjennetegn for sjekktjenesten i 1988. Det fremgår at omsetning pr. sjekk ligger vesentlig høyere for forretningsbanker enn for sparebanker.

TABELL 3.3.1 SJEKKSTATISTIKK 1988

Sjekker trukket på banker	Antall Transaksjoner (Mill. stk.)	Omsetning Milliarder kr.
Sparebanker	34,7	140
Forretningsbanker	37,5	279
Alle banker	72,2	419

Kilde: Norges Bank, Følløsdato A/S, Integrert Databehandling A/S (IDA), Sparebankforeningen.

3.4 Bankgiro

Det var også i 1988 økning i bruk av bankgirotjenester. Totalt behandlet Bankenes Betalingsentral (BBS) 155,8 milliarder transaksjoner.

Bankgirotransaksjonene utgjorde 140 millioner, dvs., en økning med 3,1% fra året før. De elektroniske tjenestene Direkte Remittering og Autogiro hadde i 1988 en andel på 20,2% (dvs. ca. 28,2 mill. transaksjoner) av alle bankgirotransaksjonene mot en andel på 18,3% i 1987.

Autogiro utgjorde ca. 2,9 mill. transaksjoner i 1988, dvs. en vekst på 34,2% fra året før. Direkte Remittering sto for ca. 25,3 mill. transaksjoner i 1988, dvs. 11,7% vekst fra foregående år. Den reelle veksten i bruk av disse tjenestene har vært større enn tallene indikerer i det en økende andel av transaksjonene nå tilbys via bedriftsterminalløsninger uavhengig av BBS.

BBS formidlet i 1988 totalt ca. 1 236 milliarder kr. Av dette utgjorde bankgiroomsetningen ca. 1 074 milliarder kr.

Bankgiro hadde en lavere vekst i 1988 enn tidligere år. Dette skyldes sannsynligvis den svake utviklingen i norsk økonomi i 1988 samt økt bruk av andre betalingsrutiner, f.eks. interne overførsler og transaksjoner fra bedriftsterminaler som ikke går via BBS.

Nedenfor gis en oversikt over bankgirovirksomheten for 1988.

TABELL 3.4.1 NØKKELTALL FOR BANKGIRO 1988

Betalingsmåter	Antall (1000 stk)	%-økning fra-87	Omsetning (mill. kr)	%-økning fra -87
Standard giro	56 810	(0,2)	573 736	(- 2,7)
OCR-service	34 031	(0,4)	173 700	(3,1)
Spesialgiro til bank	2 096	(-11,3)	34 154	(-22,4)
Advisert giro	3 937	(- 6,4)	27 845	(8,0)
Postgiro til bankgiro	7 766	(6,8)	11 199	(11,8)
Postgiro til postgirokonto 1)	6 908	(10,7)	9 323	(7,7)
Sum blankett-giro	111 543	(0,8)	829 957	(- 2,0)
Direkte Remittering	25 279	(11,7)	223 755	(10,0)
Autogiro	2 942	(34,2)	20 430	(63,0)
Sum direktetjenester (Autogiro + Direkte Rem.)	28 221	(13,7)	244 185	(13,2)
Sum bankgirotjenester	139 769	(3,1)	1 074 142	(1,1)

Kilde: Bankenes Betalingsentral (BBS)

1) Postgiroblanketter behandlet av BBS

3.5 Postgiro

Antall transaksjoner i Postgiro økte i 1988 med 3,7 millioner til 131,7 millioner, en økning på 3% sammenlignet med året før. Postgiros totale omsetning beløp seg til 2 553,2 milliarder kr.

Antall innbetalinger, utbetalinger og gireringer over Postgiro utgjorde i alt ca. 129,1 millioner i 1988 mot 125,4 millioner i 1987. Omsetningen for disse transaksjonene utgjorde i 1988 ialt 2 249,4 milliarder kr. mot ialt 1 985,1 milliarder kr. i 1987.

Innen Postgiro er det gireringer (konto til konto) som øker mest (19% i 1988). I 1988 var 47% av transaksjonene innbetalinger,

22,% utbetalinger og 31% gireringer.

Nedenfor gis oversikt over en del av postgirovirksomheten i 1988.

TABELL 3.5.1 NØKKELTALL FOR POSTGIRO I 1988

Betalingsmåter	Transaksjoner (1000 stk)	Endring fra 1987 %	Omsetning mill. kr.	Endring fra 1987 %
Innbetalingskort	60 695	(-4,5)	395 708	(+ 20,5)
Utbetalingskort	28 615	(+0,6)	137 749	(- 14,6)
Gireringer	39 768	(+19,2)	1 715 900	(+ 14,8)
Sum	129 078	(+3,0)	2 249 357	(+ 13,3)

Kilde: Postgirokontoret

3.6 Internasjonale betalingskort

Ved utgangen av 1988 hadde de fire internasjonale betalingskortselskapene (reisekortselskaper) American Express, Diners Club, Eurocard og Visa virksomhet i Norge. Totalt omsatte disse selskapene for ca. 7578 mill. kr., ved ca. 6,96 mill. transaksjoner. Reisekortselskapenes kort (i alt ca. 642.600 stk.) blir også brukt i den innenlandske betalingsformidlingen. Nordmenns bruk i Norge kan anslås til nærmere 2,9 mill. transaksjoner, tilsvarende en omsetning på ca. 3024 mill. kroner.

En karakteristisk egenskap med reisekortselskapenes virksomhet er avviket mellom nordmenns bruk i utlandet og utlendingers bruk i Norge.

I alt handlet de norske kortkundene for 3401 mill. kroner i utlandet i 1988, mens utenlandske kortkunder kjøpte for 1153 mill.

kroner i Norge, dvs. en nettoimport hva angår kortomsetning på ca. 2248 mill. kroner. Dette gjenspeiler den ubalanse overfor utlandet som Norge i dag har i forbindelse med turisttrafikk. Gjennomsnittsbeløpet pr. transaksjon avviker imidlertid ikke mye mellom nordmenns kjøp i utlandet og utlendingers kjøp i Norge.

I tabellen nedenfor gis en oversikt over reisekortselskapenes virksomhet i 1988.

TABELL 3.6.1 REISEKORTSELSKAPENES VIRKSOMHET I 1988

Selskap	Transaksjoner (1000 stk)				Omsetning (millioner kr.)			
	Totalt	NN	NU	UN	Totalt	NN	NU	UN
American Express A/S	1 000	300	500	200	1 400	400	600	400
Diners Club Norge A/S	1 156	707	305	144	1 225	759	311	155
Eurocard Norge A/S	1 324	551	448	325	1 451	673	480	298
Visa Norge A/S	3 478	1 319	1 800	359	3 502	1 192	2 010	300
Totalt	6 958	2 877	3 053	1 028	7 578	3 024	3 401	1 153

Kilde: Reisekortselskapene og Norges Bank

NN = Nordmenns kjøp i Norge
 NU = Nordmenns kjøp i utlandet
 UN = Utlendingers kjøp i Norge

1) American Express oppgir ikke omsetningstall eller transaksjonstall. Omsetningstallene og transaksjonstallene for American Express er anslag fra Norges Bank og beheftet med usikkerhet.

TABELL 3.6.2 ANDRE OPPLYSNINGER OM REISEKORTSELSKAPENE VIRKSOMHET I 1988

Selskap	Antall kort (1000 stk)	Bruker steder Norge	Bruker steder Verden (1000)	Brukerstedavgift	
				Nordmenns bruk i Norge %	Utlendingers bruk i Norge %
American Express	56,0	6 000	2 000	3 - 6	3 - 6
Diners Club Norge A/S	54,0	7 500	1 600	1	3 - 6
Eurocard Norge A/S	60,0	7 700	6 200	0 - 0,75	3 - 6
Visa Norge A/S	472,6	12 000	6 500	1,25 - 2	1,25 - 4

Kilde: Reisekortselskapene

3.7 Sedler og mynt

Gjennomsnittlig utestående beløp av sedler og mynt økte fra 1987 til 1988 med 1,4 mrd. kroner til 29,2 mrd. kr., dvs en økning på 5,1% mot 5,5% i 1987. Til sammenligning steg publikums likviditet (M2) med 6,2 % i 1988 og 16,0% i 1987.

Sedler og mynt har således svekket sin relative betydning som likvid fordringsobjekt. Imidlertid har sedlenes omløpshastighet (antall ganger sedlene passerer gjennom Norges Bank pr. år) økt slik at deres betydning som likvide betalingsmidler har økt i 1988.

Sedler: Med hensyn til utviklingen av de enkelte seddelvalører har bruken av 1000-kronen vist jevn økning de senere år. Regnet i verdi stod den i 1988 for 63,6% av gjennomsnittlig seddelomløp mot 62,4% i 1987, 61,1% i 1986 og 57,9% i 1985.

Økningen i 1000-kronens andel av seddelomløpet har skjedd på bekostning av 100-kronen. I perioden 1985-88 ble 100-kronens

andel av seddelomløpet redusert fra 33,2% til 30,7%, noe som delvis har forklaring i den generelle prisutvikling og økt omløpshastighet. Større bruk av minibank har isolert sett bidratt til å dempe denne nedgangen.

500-kronens andel av seddelomløpet utgjorde 2,8% i 1988 mot 2,9% året før. Når minibankene i større grad enn i dag klargjøres til å ta 500-kronen sammen med 100-kronesedler, forventes en økende etterspørsel etter denne valør. For 50-kronens vedkommende er den prosentvise andel av seddelomløpet økt til 2,3% mot 2,2% året før. Disse to seddelvalørene har således en meget beskjeden og stabil andel av seddelomløpet.

Mynt: Bruken av 10-kronen har vist stor økning siden den ble innført i 1984. Regnet i verdi utgjorde den i 1988 42,8% av gjennomsnittlig myntomløp mot 42,4% i 1987 og 25,1% i 1985. Ettespørselsveksten synes imidlertid å ha flatet ut i løpet av 1988. 10-kronen er nå et vanlig brukt betalingsmiddel og brukes også mye som automatmynt.

5-kronens andel av gjennomsnittlig myntomløp viste nedgang fra 20,1% i 1987 til 19,5% i 1988. Tidligere års nedgang i 1-kronens, 50-øringens og 25-øringens andel av gjennomsnittlig myntomløp synes nå å ha flatet ut. De høyeste myntvalørene sirkulerer godt i systemet og det er i det hele bare små behov for årlige tilførsler av ny mynt.

Unntaket er 10-øren som utgjør en relativt stor andel av det totale myntomløpet. I 1988 var gjennomsnittlig andel 7% mot 6,6% året før. Dette tilsvarer en gjennomsnittlig utestående beholdning av 10-ører på i alt 1263 millioner stk. eller ca. 315 stk. pr. innbygger i Norge. Dette høye tall skyldes at 10-øren sirkulerer meget dårlig og at de fortsatt forsvinner ut av omsetningen. Produksjonen i 1988 var 92,5 mill. stk. mot 170 mill. stk året før.

TABELL 3.7.1 Seddelomløpets sammensetning, årsgjennomsnitt, 1986-1988,
(mill. kroner).

År	1000-kr	500-kr	100-kr	50-kr	10-kr	5-kr	Total
1986	15 106,4	790,5	8 033,9	540,3	234,5	6,2	24 714,8
1987	16 244,5	763,7	8 264,1	577,8	173,2	6,2	26 029,5
1988	17 425,8	770,6	8 409,3	626,3	160,3	6,2	27 398,5

TABELL 3.7.2 Seddelomløpets sammensetning, relativ fordeling,
1985-88

År	1000	500	100	50	10	5	Total
1985	59,2%	3,5%	33,2%	2,0%	2,1%	0,03%	100
1986	61,1%	3,2%	32,5%	2,2%	0,9%	0,03%	100
1987	62,4%	2,9%	31,7%	2,2%	0,7%	0,02%	100
1988	63,6%	2,8%	30,7%	2,3%	0,6%	0,02%	100

TABELL 3.7.3 Sedlens omløpshastighet 1) 1986-1988

År	1000-kr	500-kr	100-kr	50-kr	Totalt
1986	0,89	1,25	2,38	1,57	2,07
1987	0,88	1,27	2,63	1,55	2,05
1988	0,98	1,40	3,27	1,47	2,70

1) Antall ganger sedlene gjennomsnittlig passerer gjennom Norges Bank pr. år.

TABELL 3.7.4 Skillemyntløpets sammensetning, årsgjennomsnitt 1986-1988,
(mill. kroner).

År	10-kroner	5-kroner	1-kroner	50-ører	2)		Kobber	1)
					25-ører	10-ører		Total
1986	639,2	342,0	360,8	96,9	43,2	104,8	26,1	1 613,6
1987	744,8	352,4	372,2	101,4	42,9	116,5	26,0	1 756,2
1988	774,7	382,8	382,7	104,6	42,4	126,3	25,9	1 810,4

- 1) Ekskl. sølvmynt kr. 6 743 000 og 10-, 25, 50, 100- og 200-kroner jubileumsmynt.
2) 1-, 2-, 5-, og 25-ører er ikke lenger gyldig betalingsmiddel, men vil bli innløst av Norges Bank frem til 13. juli 1998.

TABELL 3.7.5 Skillemyntløpets sammensetning, relativ fordeling, 1985-88

År	10	5	1	0,50	0,25	0,10	Kobber	Total
1985	25,2%	27,1%	27,4%	7,3%	3,6%	7,4%	2,1%	100
1986	39,6%	21,2%	22,4%	6,0%	2,7%	6,5%	1,6%	100
1987	42,4%	20,1%	21,2%	5,8%	2,4%	6,6%	1,5%	100
1988	42,8%	19,5%	21,1%	5,8%	2,3%	7,0%	1,4%	100

TABELL 3.7.6 Tillintetgjorte sedler i tidsrommet 1986-1988 (mill kroner)

År	1000-kr	500-kr	100-kr	50-kr	10-kr	Total
1986	3 005,1	359,1	4 524,4	752,7	265,5	8 906,8
1987	3 026,6	343,9	5 628,8	735,2	25,8	9 760,3
1988	3 828,9	410,1	4 923,7	853,6	13,6	10 029,9

TABELL 3.7.7 Gjennomsnittlig levetid for sedler 1986-1988
(antall år)

År	1000-kr	500-kr	100-kr	50-kr	10-kr
1986	4,6	2,2	1,7	0,6	1)
1987	5,6	2,3	1,5	0,7	
1988	4,6	1,9	1,7	0,7	

1) 10-kronesedler tatt ut av sirkulasjon

3.8 Swift

Swift-systemet, som er et elektronisk system for overføring av betalinger/meldinger, er viktig i betalingsformidlingen mellom Norge og utlandet. En meget stor del av de overføringer som foretas mellom norske forretnings- og sparebanker og utlandet, finner sted via dette systemet, hvor ca. 1.500 banker i 60 land er tilknyttet.

I Norge er 31 banker, inklusive Norges Bank, med i SWIFT.

Totalt ble det i 1988 formidlet ca. 245 mill. meldinger over dette systemet på verdensbasis, dvs. en økning på 10% i forhold til 1987. Den norske trafikkandel, målt etter utgående meldinger på verdensbasis, var i 1988 1,71%. Antall betalinger og medlinger var ca. 4,2 mill. mot ca. 4,3 mill. i 1987.

Anslagsvis 70-75% av Norges Banks overførsler til utlandet foretas over SWIFT-systemet. Norges Banks bruk av SWIFT økte årlig i perioden 1985-1987. Antallet utgående meldinger i 1988 var omlag det samme som for 1987, dvs. noe i overkant av 19.000.

Formidling av overførsler over SWIFT-systemet må anses for å være prismessig gunstig. En vanlig melding, uansett destinasjon, koster BEC 16,- (dvs. ca. NOK 2,75), mens en prioritert melding koster BEC 43,- (dvs. ca. NOK 7,40). Dette betyr at grunnprisen for meldinger er satt ned fra BEC 18,- til BEC 16,- fra 1987 til 1988.

TABELL 3.8.1. SWIFT-meldinger

År	Ant. meld.	Ant. meld.	Ant. meld.
	Verdensbasis (1000 stk.)	Norge (1000 stk.)	Norges Bank (1000 stk.)
1986	192 000	3 744	17,6
1987	222 300	4 290	19,7
1988	245 000	4 160	19,2

Kilde: Norges Bank

4. VIKTIGE HENDELSER I BETALINGSFORMIDLINGEN 1988

4.1 Omlegging av bankenes gebyr- og valuteringspraksis

Den norske Bankforening søkte 29.11.88 om dispensasjon fra Prislovens forskrifter om konkurranseregulerende avtaler for avtale mellom medlemsbankene i Bankforeningen om valuteringspraksis av blankettbaserte bankgirotransaksjoner og sjekker.

Avtalens formål var å innføre felles valuteringsregler for blankettbaserte giro- og sjekktjenester og å redusere floattiden (antall dager fra debetvalutering til kredittvalutering) til en dag. Samtidig med at forretningsbankene reduserer sin float vil de øke gebyrene på de tilsvarende tjenester. Dette ville gi hurtigere og mer effektiv betalingsformidling og mer forståelige og entydige priser overfor bankenes kunder. Avtalen ble gitt dispensasjon fra Prislovens bestemmelser den 17. desember 1988.

Omleggingen av valuteringspraksisen for girotjenesten vil bli gjennomført i løpet av første kvartal 1989, mens omleggingen av valuteringspraksis for sjekk vil bli gjennomført senere.

Sparebankforeningen har nøydt seg med å henstille til medlemsbankene om å redusere floattiden til en dag. Mange sparebanker vil redusere floattiden, men omfanget av dette vil i noen grad variere fra bank til bank.

Postgiro har ingen planer om endring av sin valuteringspraksis.

Bankenes tradisjonelle kostnadsinndekning i betalingsformidlingen, ved skjult prising via float og rentemargin og fravær av direkte (synlig) prising gjennom gebyrer, har medført et overforbruk av betalingstjenester. Videre har ikke brukerne hatt incitament til å velge de mest kostnadseffektive betalingsmåter. Den omlegging av gebyr- og valuteringspraksis som nå er i ferd med å bli gjennomført, vil bidra til å endre dette bildet.

4.2 Kostnader i betalingsformidlingen

Til møtet i Kontaktutvalget for Betalingsformidling i januar 1989 fremla Norges Bank rapporten "Foreløpig anslag for kostnadene i betalingsformidlingen". På grunnlag av materiale som Norges Bank har innhentet fra et utvalg av banker og Postverket, har Norges Bank beregnet kostnadstall for enkelte av bankenes og Postgiros betalingstjenester. Det er gjort anslag både for totale og variable enhetskostnader. Kostnadsanslagene refererer seg fra årsskiftet 1987/88.

Norges Bank har nå igangsatt et arbeid med sikte på å kartlegge og analysere også inntektssiden i betalingsformidlingen. Det tas sikte på å gjennomgå blant annet kostnads- og inntektsforholdene i betalingsformidlingen i en relativt bredt anlagt artikkel i Norges Banks kvartalsskrift "Penger og Kreditt" nr. 3/89.

4.3 Samordning av bank- og postgiro, fellesblankettløsning.

4.3.1 Fremleggelse av Postmeldingen

I Postmeldingen (St.mld. nr. 31 1986/87) ble det lagt fram forslag om fellesblankett for de to girosystemene. På den foreslåtte fellesblanketten skal kontonummerne i begge girosystemer påføres. Forslaget ville innebære at betaler har valgfrihet til hvilken konto og girosystem pengene skal gå. Betalingsmottaker kan imidlertid ikke velge, og må ha konto i begge girosystemene for at fellesblanketten skal komme til anvendelse.

Det er reist kritikk mot denne fellesblankettløsningen både fra bank- og brukerhold (blant annet Norges Handelsstands Forbund og Norges Håndverkerforbund). Det ble fremholdt at det er ressurskrevende og lite rasjonelt for betalingsmottakere i næringslivet å opprettholde et regnskapssystem basert på to kontosystem.

Det foreligger også forslag om en fellesblankett med bare ett kontonummer som vil gi betalingsmottaker frihet til å bestemme hvilken konto pengene skal gå inn på. På den annen side vil en

fellesblankett med bare ett kontonummer kunne medføre at Postgiro taper markedsandeler i giromarkedet og blir ekspedisjonsnett for bankene.

Det var ved utgangen av 1987 ikke avklart hvilken tolkning av Postmeldingens forslag til fellesblankett som skulle legges til grunn.

4.3.2 Arbeidsgruppen vedrørende fellesblankett og andre samordningstiltak mellom post- og bankgiro.

Finansdepartementet og Samferdselsdepartementet nedsatte høsten 1988 en arbeidsgruppe som fikk i mandat å vurdere ulike alternativer for samordning av bank- og postgiro. Dette arbeidet skulle bl.a. gi regjeringen et bedre beslutningsgrunnlag i spørsmålet om samordning av de to girosystemene. Arbeidsgruppen, med representanter fra Norges Bank, Finansdepartementet og Samferdselsdepartementet og med Norges Bank som sekretariat, avga sin tilråkning i januar 1989.

I sin tilråkning tok arbeidsgruppen utgangspunkt i at nåværende samordning mellom postgiro og bankgiro var utilfredsstillende, og at det lenge har foreligget behov for bedre samordning mellom de to girosystemene.

Arbeidsgruppen foretok en gjennomgang av betaleres og betalingsmottakeres stilling ved ulike grader av samordning. Videre ble bankenes og Postgiros økonomi og rammebetingelser belyst under ulike scenarier for samordning.

Arbeidsgruppen tilrådde at nåværende konverteringspraksis (dvs. omskrivning av blanketter) bringes til opphør og at det bør etableres mer rasjonelle rutiner for avregning og utveksling av betalinger mellom systemene. Arbeidsgruppen fant fordeler ved å innføre en fellesblankett med ett kontonummer samtidig med at konverteringen opphører. I den grad det ville være mer hensiktsmessig kunne eventuell innføring av en fellesblankett med ett kredittkontonummer, som fullt ut erstatter dagens blanketter, tas på et senere tidspunkt enn opphør av konverteringspraksis.

Arbeidsgruppen fremholdt at opphør av konvertering og innføring av fellesblankett trolig kunne gjennomføres uten at det etableres nye rettsregler. Det er imidlertid mulig at tilrådingen om etablering av mer rasjonelle rutiner for avregning og utveksling mellom systemene vil kreve rettslig regulering. Arbeidsgruppen påpekte i den sammenheng at en eventuell rettslig regulering f.eks. kan etableres ved endringer av Lov om Norges Bank slik at sentralbanken får mulighet for innsyn og inngrep i betalingsformidlingen. Alternativt kan man etablere en egen fullmaktslov.

Arbeidsgruppen pekte også på behovet for samordning av blankettløse girotransaksjoner. I fremtidens betalingsformidling vil dette være av større betydning enn samordning av blankettbaserte girotjenester. Arbeidsgruppen mente derfor at forslagene til bedre blankettbasert samordning må sees i sammenheng med bedre blankettløs samordning. Arbeidsgruppen anbefalte at det utarbeides en for partene forpliktende plan for gjennomføring av begge typer samordning. Tiltak for bedret samordning behøver imidlertid ikke nødvendigvis å gjennomføres samtidig for blankettbaserte og blankettløse transaksjoner mellom post- og bankgiro.

Arbeidsgruppen drøftet også Postverkets rammebetingelser. Etter arbeidsgruppens oppfatning vil en endring av de postale rammebetingelser legge forholdene til rette for en bedre og varig samordning av dagens to girosystemer.

4.3.3 Videre behandling av samordningsspørsmålet post- og bankgiro.

Med utgangspunkt i arbeidsgruppens rapport fant Finansdepartementet, i samråd med Samferdselsdepartementet, det mest hensiktsmessig at Norges Bank tok initiativ for å bringe partene sammen med sikte på å komme fram til en bedre samordning mellom de to girosystemene langs de linjer som er skissert i arbeidsgruppens rapport.

Etter henvendelse fra Finansdepartementet innkalte Norges Bank i slutten av april 1989 representanter fra Postverket og de to bankforeningene til et møte i Norges Bank. På møtet redegjorde Norges Bank for arbeidsgruppens vurderinger og tilrådninger. Det fremkom at Postverket og bankforeningene i løpet av våren hadde startet opp med å drøfte mulighetene for bedre samordning mellom de to girosystemene. I lys av dette ba Norges Bank partene selv videreføre drøftinger med sikte på å komme fram til en forpliktende plan for samordning mellom post- og bankgiro etter mønster av arbeidsgruppens innstilling.

Norges Bank vil følge opp disse drøftingene med sikte på at Postverket og bankene kommer frem til en rammeavtale for samordning mellom post- og bankgiro.

4.4 Elektronisk betalingsformidling i varehandelen - EFTPOS

Norges Banks engasjement på dette feltet har primært vært å sikre en samordning mellom teknologisk sett ulike plastkortbaserte løsninger.

Mens forretningsbankene valgte å satse på mikroprosessorteknologi ("Smartkort"), har sparebankene og Postverket valgt magnetstripe-teknologi. Trass i at det er inngått intensjonserklæringer og kostnadsfordelingsavtaler (med noe ulik ordlyd) mellom Bankforeningen, Sparebankforeningen og Postverket (hver for seg) på den ene side og Norges Handelsstands Forbund og Norges Kooperative Landsforening på den andre siden, har det vist seg vanskelig å få til en full samordning av de to systemer.

Våren 1987 ble det oppnådd enighet om en ansvarsfordelingsavtale som innebar at hver av partene - forretningsbankene, sparebankene og Postverket - var ansvarlig for hver sin teknologi. De to bankforeningene undertegnet 22. oktober 1987 en avtale som delvis imøtekom kravet til samordning mellom de to bankgruppens systemer for elektronisk betalingsformidling i varehandelen. (Se årsrapporten for 1987).

Tidsangivelse i samordningsavtalen mellom de to bankforeningene og intensjonserklæringene, indikerte at det i annet halvår 1988 ville skje en markert bevegelse i retning av reell samordning mellom bankgruppene hva angår utplassert terminalutstyr. Det har vist seg at denne prosessen har trukket ut i tid. I forhold til intensjonene om full samordning av de to systemene på terminalsiden, står en fremdeles på flere områder igjen med overgangsløsninger.

Ved utgangen av 1988 var installering av chip-leserutstyr i sparebankenes utplasserte terminaler ennå ikke kommet igang. Fjerning av lokalt utplasserte minibanknøkler i enkelte av sparebankenes off-line terminaler har gått senere enn forventet.

Forretningsbankenes utskifting av tidligere utplasserte terminaler til samordnede Type-2 terminaler er blitt forsinket. Disse terminalene forventes leveringsklare i løpet av første halvår 1989.

Forretningsbankenes forventede konvertering av gamle bankkort til smartkort har også gått senere enn antatt. For gamle forretningsbankkort må man basere seg på signaturkontroll.

Bankterminaler er i liten grad tilrettelagt for å ta kort utstedt av andre enn banker. Bare 200 terminaler kunne ved utgangen av 1988 ta kort med PIN-kontroll utstedt av både sparebanker (magnetstripens spor 3), Postverket og tilknyttende kortselskaper (magnetstripens spor 2). Tilsammen er det utplassert ca. 5 000 terminaler (3 000 fra sparebankene og 2 000 fra forretningsbankene). Det forelå ved årsskiftet 1988/89 bare i begrenset grad tilknytningsavtaler mellom bankene og andre kortselskaper om bruk av deres kort i bankenes EFTPOS-system enten ved PIN eller ved signaturkontroll. Eksempelvis kan Postverkets kort foreløpig ikke benyttes i forretningsbankenes terminaler.

Utviklingen på EFTPOS-området har gått senere enn ventet i 1988. Det er fortsatt noe uklart i hvilket tempo bankgruppene vil oppgradere eldre utplasserte terminaler til samordnede løsninger

og i hvilket omfang kort utstedt av andre enn banker (dvs. Postverket, finansieringsselskaper og internasjonale kort-selskaper) skal kunne benyttes i bankenes terminaler. Utviklingen så langt i 1989 kan imidlertid tyde på at flere kredittkort-selskaper vil tilslutte seg bankenes EFTPOS-system. Norges Bank vil følge opp utviklingen med sikte på en bedre og bredere utnyttelse av EFTPOS-systemene i Norge.

5. UTVIKLINGEN I EF-REGELVERKET OM BETALINGSFORMIDLING

Som et ledd i arbeidet fram mot det indre marked for blant annet finansielle tjenester har EF-Kommisjonen lagt stor vekt på å få tilslutning til et felles regelverk innen EF for betalingsformidling.

På området betalingskort har EF-Kommisjonen foreløpig konsentrert bestrebelsene for harmonisering omkring to felter:

- i) Samordning når det gjelder kort-teknologi og betalingsterminaler innen EFTPOS.
- ii) Samordning av kortutsteders og kortbrukers rettigheter og plikter ved kontraktutforming for betalingskort. Herunder også ansvarsregler ved bruk/misbruk av betalingskort.

Når det gjelder samordningen av kort-teknologi og betalingsterminaler, sendte Kommisjonen i begynnelsen av 1987 et notat til EF's Ministerråd der en trakk opp en referanseramme for det samarbeid som vil bli nødvendig mellom de ulike betalingskortutstedere i EF. Foruten teknologisk standardisering ble også spørsmål om konkurranseregler og forholdet mellom kortutsteder, kortholdere og betalingsmottakere diskutert.

Kommisjonen har også bedt den europeiske standardiseringskommisjonen CEN om å lage europeiske standarder for betalingskort. Den europeiske Bankforening og den europeiske Sparebankforening, hvor de norske bankforeningene er assosierte medlemmer, har i denne forbindelse tatt initiativ til at man sammen med Eurocheque, Eurocard, VISA og ECPS (European Council for Payment Systems) skal søke å lage et felles opplegg til standardisering. De norske bankforeningene representerer bankene i de nordiske EFTA-landene.

I desember 1987 sendte EF-kommisjonen ut en såkalt adferdskodeks for elektronisk betalingsformidling, definert som "enhver betalingsoperasjon som utføres ved hjelp av et kort med magnetstripe eller mikroprosessor på en elektronisk betalingsterminal". Denne adferdskodeksen er kun ment å være retningsgivende for den fremtidige utvikling og medfører ingen rettslige forpliktelser for partene. Den skisserer blant annet følgende forhold.

- Den innbyrdes anvendelighet bør på kort sikt være total og universal, i hvert fall innenfor EF, slik at det blir mulig for kjøpmannen og forbrukeren å slutte seg til forskjellige nett eller utstedere etter fritt valg. Alle terminaler må kunne behandle alle kort.
- Handelsbedriften skal, hvis den ønsker det, ha mulighet for å installere en enkelt terminal som den selv fritt skal kunne velge, og som skal kunne behandle alle kort.
- En elektronisk betaling skal være irreversibel. En betaling utført med et kort er endelig og skal ikke kunne diskuteres.

Når det gjelder samordning av kortutsteders og kortbrukers rettigheter og plikter ved kontraktutforming og ansvarsregler ved bruk/misbruk av betalingskort, la EF-Kommisjonen i 1988 opp til å få vedtatt et bindende direktiv med utgangspunkt i et prinsipp om forbrukerbeskyttelse. Kommisjonen fremmet et direktivutkast på dette området i første halvdel av 1988, men ikke minst etter press fra de europeiske bankforeningene ble direktivutkastet

trukket tilbake. I stedet for å fremme et bindende direktiv, fastsatte EF-kommisjonen i november 1988 en rekommendasjon vedrørende betalingssystemer og særlig forholdet mellom kortinnehaver og kortutsteder. Hvis Kommisjonen ikke finner oppfølgingen tilfredsstillende, vil det bli foreslått at bindende regler blir fastsatt.

Rekommendasjonen tar utgangspunkt i at kortbrukeren som den teknologisk sett kunnskapsfattige kontraktspartner, trenger særskilt forbrukerbeskyttelse i kontraktsforholdet om elektronisk betalingsformidling. En særskilt informasjonsplikt ligger da hos kortutsteder i slike kontraktsforhold. Kortutstederen plikter å sørge for at det foreligger et register der alle betalingstransaksjoner kan spores tilbake. Videre skal kortutstederen ha bevisbyrden i en eventuell tvist om en betalingstransaksjon faktisk har funnet sted på foreskrevet måte. Kortutstederen skal også sørge for at kortbruker når som helst på døgnet skal kunne få registrert tap, tyveri eller kopiering av sitt betalingskort. Etter at kortholder har gitt slik melding skal kortholder holdes økonomisk skadesløs ved misbruk av vedkommende kort, under forutsetning av at kortholder ikke har utvist grov uaktsomhet eller selv har bidratt til misbruk av kortet.